

Však výměr hospodářství politického J. B. Say'em podány, že jest totiž vědou pátrající a stanovící pravidla, dle nichž statky hmotné povstávají, rozdělují se a hynou (§. 34), zdá se že přiměl důmyslného jinak spisovatele našeho k vyloučení statků nehmotných. Oproti tomu sluší uvážiti, že hospodářství politické, co soustavná vědomost zákonů, dle kterýchž hospodařiti máme, chceme-li dojíti hmotného blahobytu (Úvod k soustavě mé §. 2.), již dle pojmu svého statků nehmotných vyloučiti *nesmí*, jelikož duch lidský s nehmotnými statky svými, k výrobě jich naprosto nehledě, *nejmocnější jest pákou nejenom blahobytu nehmotného, nýbrž i hmotného.*

II. Náuka hodnot.

§. 102. Důležitost nauky o hodnotách.

Vedle pojmů hospodaření, užitečnosti a statku jest pojem „hodnoty“ nejdůležitějším celé vědy, jelikož na něm se zakládají zásady, dle kterýchž oceňujeme síly výrobné a veškeré snahy hospodářské. Důležitost tuto cítil Bastiat, když pravil, že „hospodářství není leč dlouhým výkladem pojmu hodnoty.“ Abysí nepozbyl trpělivosti a nepohrdl předmětem na první pohled suchopárným, však pro politické hospodářství neméně důležitým, než jest slabikování pro čtení, sčítání pro počtářství, klíč pro harmonii hudební: uvádím zde hned několik důsledností, k jakýmž dospělo se již na základě nauk hodnot ve vědě naší. „Hodnota není nehmotna!“ Tak soudili fysiokrati a Smith. Oni nazvali „třídami neplodnými“ (classes stériles), Smith pak „třídami nevýrobnými“ (unproductive laborers) dobré tři čtvrtiny obyvatelstva, jichž práce nevtělují se v nějakou věc hmotnou a nezůstávají výsledku, jež by lze bylo prodati nebo vyměnit. Horal zhotovující pišťaly po krejcaru jest tedy výrobným; Paganini, jenž houslemi za večer sta si vydělal, jest nevýrobným! Nožič, jenž zhotovil nástroje lékaři očnímu, jest výrobným; tento vykonav uměleckou operaci, kterouž zachránil člověku největší poklad, oko, jest nevýrobným!

Rozeznáváno hodnotu v potřebě naproti hodnotě ve výměně, kteréžto protivěti předpokládá hodnotu co vlastnost předmětu. Je-li ale tomu tak, pak tvoří příroda hodnoty; a Proudhon byl oprávněn tázati se „komu patří nájemné z pozemků? Bez pochy-

by vyráběteli. Kdo utvořil zemi? Bůh. Proto se klidě vlastníku! Co vyvráceno již před celým věkem, neváhají ekonomisté zastávat až podnes! Mohl bych učiniti tu starou školu dosti směšnou; však učinili tak již jiní. N. p. táže se Bastiat: „Jak lze trávit výrobky nehmotné? jmenovati člověka nahromaděným kapitálem? bezpečnost zbožím?“ Naproti tomu jest několik duchaplných prací, které povšimnutí našeho v plné míře zasluhují. Jsou to samostatné theorie, kteréž podali: Carey „Principles of political Economy,“ (1837), List „Das nationale System der politischen Oeconomie (1841), Dr. Lindwurm „Die Werttheorie“ (Hildebrandt's Jahrbücher, III. 174). Bastiat „Harmonies économiques“ (1850), Dühring „Praktische Grundlegung der Volkswirtschaftslehre“ (1867). Poněvadž úspěch, s kterýmž posavad pracováno, značný jest, stálo mne nemálo přemáhání, neopřítí se o muže tak znamenité, jako Carey a Bastiat a pokusiti se o theorii samostatnou, kteráž vyrostlá na půdě soustavy původní, byla by článkem stejnorodým v řetěze ostatních nauk politickohospodářských v díle tomto obsažených.

Především pokusím se, vytknouti pomocí návodu genetického, přesný pojem hodnoty.

§. 103. Pojem hodnoty.

Čím více člověk na duchu prospívá, tím více učil se rozeznávat a porovnávat užitek předmětů rozličných, čili podíly jejich na potřebě objektivné. Dokavad živil se potravou rostlinnou, potřeboval n. p. půl dne k nasbírání potřeby jednodenní. Seznav potravu zvířecí zanašel se též lovem. Zda-li věnoval více času sbírání potravy rostlinné, čili lovu, záviselo především na užtku, jakýž mu dala potrava druhu prvního nebo druhého. Která mu lépe chutnala, déle vytrvala, více ku zdraví sloužila atd., té dal jistě přednost před druhou. Však nejenom dle užtku porovnával oba druhy, oceňoval je též rozličně dle míry nákladu, jakéhož mu bylo činiti. Zaopatřil-li si jedním půldnem zvíře na celý týden, vážil si jí, předpokládaje, že mu dala stejný užitek, jako potrava rostlinná, sedmkráté méně, nežli této.

Při oceňování a porovnávání předmětů rozličných bral tedy ohled jak k užtku, tak i k nákladu k dosažení jich potřebnému. Ze zneuznávání toho a jednostranného nadsazování toho neb onoho z obou činitelů pocházejí vady posavadních nauk o ho-

dnotách. Carey n. p. myslí, jakmile vynálezem luku lovení ptáků a králíků stalo se méně obtížným, než sbírání potravy rostlinné, že si člověk této více váží, než oněch. To naprosto popírám. Dejme tomu, že má zásobu ovoce a zvěře, kterouž musí z části zmařiti, buď že chce opustiti stanoviště své, buď z jiných příčin. Tu nebude hleděti toliko k tomu, jak snadno mu lze té neb oně nabýti, alebrž též k tomu, jak vyhovují potřebám jeho, neboli k užítku, jakýž mu dávají. Oceniv je z dvojího hlediště tohoto, možná že raději pohodí králíkem, než košem jahod, pakli snadněji uloví toho, než nasbírá oněch; však možná též, že mu králík dá větší užitek, a že přes nutnost většího nákladu na jahody, přece jimi pohodí a králíka podrží*).

Vývoj hospodářství vedl záhy člověka, z dvojího hlediště tohoto věci oceňujícího, k tomu, že ustanovil se na jedné, kterouž všechny ostatní porovnával. Když touto jako jedničkou všechny ostatní měřil a oceňoval, kolika takových jedniček by byly hodny: tu poznal hodnoty jejich a poněvadž mu bylo při tom hleděti jak k užítku, tak i k nákladu na předmět potřebnému, vyměřují hodnotu co *užitek nebezpečný* ($h=un$); co užitek nikoli co užitečnost, co veličinu, nikoli co vlastnost, co podíl na úspěchu hospodářském, nikoli co spůsoblost, kterouž jest věc od přírody nadána.

§. 104. Rozbor pojmu hodnoty.

Doposud učilo se, že jest hodnota jistá jakost (qualita) užitečnosti, spůsoblost, upotřebitelnost atd. Od mylného běžného náhledu toho činí toliko výjimku dva spisovatelé, Carey a Bastiat. Jelikož nám bude o náukách jejich později důkladněji jednatí, podotýkám zde toliko, oba že shodují se v tom, že hodnota není vlastností, kterouž by byly předměty nadány, že hodnota není užitečnosti, že upotřebitelnost a hodnota jsou pojmy rozličné. Ačkoliv náuka moje liší se podstatně od nauky spisovatelů jmenovaných, přece jest s nimi ve výsledcích na mnoze ve shodě. Dle Careyho jest hodnotou míra odporu, jež klade příroda v cestu nabývání předmětů; dle Bastiat'a poměr dvou služeb vyměněných. Jelikož oba jsou náhledu, že nehledíc k práci vynaložené hmota

*) (Psychologický postup při oceňování předmětu ukázal jsem v Právnicku G. r. sešitu III., kdež jsem, nejsa posud na terminologii pojmu hodnoty, platnoty a ceny ustálen, užil na místě hodnoty slova „cena“).

a síla jsou zadarmo, že tedy ani hodnoty nemají, ani hodnoty neplodí, alebrž hodnoty a platnoty nabývají dle prvního dílem, dle druhého jedině prací lidskou: svědčí mi oba, že není hodnota nějakým stupněm užitečnosti. Všickni ostatní spisovatelé, Smithem počínaje až na Carey'ho, hledali hodnotu v jakosti předmětu, dávajíce té které přednost před ostatními, a vykládajíce pojem hodnoty na základě jejím, čímž oetli se na poli rozhodné jednostrannosti.

Smith uznal za základ hodnoty hmotnost. Co nedá se vyměnití, nahromadití a zachovati, to prý není hodnotou. Továrnictví má za výsledek zboží nějaké, trvající aspoň nějaký čas po práci. Zboží to má tedy hodnotu; ale práce služebníků, úředníků, umělců, učitelů a j. prý pomíjí, aniž by utvořila zboží nějakého, proto prý nezanechává po sobě ani potuchy o hodnotě. Jako by to měnilo podstatu věci, zdali ji zpotřebují hned, či za chvíli, dnes či zítra! Tužka, křída, péro a ostatní nástroje, jichž potřebuje učitel při vyučování, mají hodnotu, poněvadž nepotřebují se hned; vyučování samo nemá ale hodnoty, poněvadž neprostředních plodů jeho nelze ani jísti ani pítí, ani se jimi odívati, ani co zboží vyměnití — nemá hodnoty, když i naučí řemeslu majícímu zlaté dno!

J. B. Say vystavil za základ hodnoty „užitečnost“ (La valeur a pour fondement l'utilité). Pokud axiom tento říci chce, že hodnota předpokládá užitečnost, souhlasím. Poněvadž ale Say jinde praví, že příroda tvoří hodnoty jako užitečnosti, chtěl listé tím říci, že jediný znak užitečnosti k pojmu hodnoty dostačuje; a v tom vězí jednostrannost. Nebo jako pravda jest, že bez užítku tedy i bez užitečnosti není hodnoty; tak jest i pravda, že není hodnoty bez nákladu potřebného. Voda, vzduch, světlo dávají nám veliký užitek, a nemají hodnoty. Diamant má velikou hodnotu a přestal by ji mítí, jak mile by stálo nabytí jeho tolik namáhání, jako nasbírání oblásků.

Ricardo hledá základ hodnoty v práci. Však ne každý práce plod jest již hodnotou. Kdyby si někdo vzal práci, sbíratí na Krkonoších kamení, a nosití je do Prahy, nenabydou práci touto přinešené kusy svoru a žůly ani dost málo hodnoty. Kdyby Zadrožilková zapěla nejkrásnější písně v pralesích Šumavských, odezní pro nás beze vší hodnoty. Nebo práce bez užítku není základem hodnoty.

Storch kláde za základ hodnoty úsudek o užitečnosti (L'arrêt que notre jugement porte sur l'utilité des choses constitue leur

valeur). Úsudek náš o užitečnosti slunce, vody, tepla, elektřiny atd. vypadne zajisté v prospěch těchto, a přece jsou bez hodnoty; poněvadž není zapotřebí nákladu k nabytí jich.

Jednostranné vykládání pojmu hodnoty nechybilo se s nutným výsledkem. Spisovatelé stáli ve výrocích v zjevném odporu, z čehož dobře kořistili nepřátelé hospodářství politického zvláště Proudhon. Teprve Carey a tlumočník jeho francouzský, Bastiat, osvobodili vědu od kletby, kterouž na ni vrhla jednostrannost stoupenců Smithových, dokázavše, že hodnota není vlastností. Bohužel, pochybil zase Bastiat, vyměřiv hodnotu co pouhý poměr, kterýžto omyl odhalil v těchto dnech Dühring. Dle něho jest hodnota veličinou absolutní, což vyplývá též z výměru, jakýž jsem o hodnotě podal.

Pravil jsem, že jest hodnota užitek nebezpečný. Užitek jest podíl potřeby objektivné. Jelikož takovýto podíl záleží z částí jednorodých t. j. z částí majících všecky jakosti celku, jest každá hodnota veličinou, a sice nikoliv pouze relativní, jako mylí se sám Carey, alebrž veličinou absolutní. Měřice veličinu tu, hledíme k dvěma znakům: k užítku a k nákladu, jakéhož k dosažení jeho třeba. Užitek bez nákladu jest zadarmo; náklad bez užítku jest marný: *teprve užitek, jehož bez nákladu nabytí nelze, jest hodnotou.*

§. 105. Jednička hodnot.

Jest-li hodnota veličinou, můžeme ji měřiti, a sice veličinou za jedničku vzatou, počítajíc kolikrát tato ve veličině měřené jest obsažena, buď počítáním čili pokračováním v řadě číselové nebo měřením, vážením atd.

Vzniká nyní otázka: *Co jest onou jedničkou, kterouž mají se měřiti hodnoty a jich součet?* Odpovídám: ani velikost překážek od přírody v cestu kladených, jako uří Carey; ani práce, jako mylně soudí A. Smith; ani plnění, v kteréž zaobalil Bastiat princip Careyův; alebrž jedničkou měření hodnot může býti veličina jakákolivě, kteráž zakládá se sice na porovnávání, nikoliv ale předmětů rozličných, jako domnívá se Dr. Lindwurm, alebrž na porovnávání jedničky s celkem, jak dobře poznal Dühring. Přírozený vývoj hospodářství musí vésti k ustanovení všeobecné míry neboli jedničky. V hospodářství pravěkém jest jí bez pochyby práce, nemyslím ale práci zakládající se na vzájemném plnění,

nýbrž onu práci, kterouž vynaložiti musí hospodář na dosažení předmětu. V hospodářství pokročilem jest jí vždycky platidlo — drahokov — peníze. Nebo obchod jest dosti praktický, aby za jedničku hodnot neurčil něčeho, což by zase mu bylo měřiti, n. p. práci. Zvoliv práci za jedničku, nemohl by, jako mnozí ekonomisti se domnívají, ostatní hodnoty v dobách práce vyměřovati. To by předpokládalo, že se hodnota práce nemění. Nebo kdo zvolí něco za jedničku předpokládá jeho stálost, když ne svrchovanou, tedy aspoň vztažnou, jinak by si sám odporoval. To jest příčinou, že se v hospodářství pospolitém práce za jedničku hodnot na prasto nehodí, jak doleji uvidíme.

Jinak se má věc v hospodářství osamělém. Zde jest práce jedničkou nejpřirozenější. Nebo člověk stojí s nákladností svou naproti pouhé přírodě. Nákladnost jeho tvoří práce vlastní. Hodnota její závisí na podmínkách osobních, nepodléhající rozmanitému vlivu soutěže. Den co den hlásí se po uspokojení tytéž potřeby; den co den zapotřebí k zjednání si jistého množství práce téhož paliva k vytopení stroje tělesného a též zásoby k nahrazení částí zpotřebovaných: užitek i náklad práce zůstává tentýž. Jinak jest v přírodě. Užitek a náklad statků její mění se každou změnou povětrnosti a ostatních úkazů jejích. To platí tak dobře o drahokovu, jako o statcích vůbec; tudíž i o práci. Však o práci z příčin uvedených nejméně. Práce jest tedy v hospodářství osamělém hodnotou poměrně nejstálejší, kterouž porovnává hospodář hodnoty méně stálé čili rychleji kolísající: práce jest tu jedničkou hodnot.

§. 106. Měření hodnot.

Doposud jest nám jednati o hospodářství obmezeném na pouhé osobovány. Zaleťme v duchu v ony luhy rajské, ve kterýchž hospodářství to pouze mysliti možná, a pozorujme prahospodáře, jak si asi bude počínati při měření rozmanitých hodnot. Jelikož hodnot nabytí práci neozbrojenou, jest tato co do jakosti s nepatrným rozdílem všude stejná, a liší se tedy toliko větší neb menší dobou trvání svého. Hledme především k případu, kde čas práce jest úplně stejný, kde tedy v našich dvou formulách $h \equiv un$, $H \equiv UN$, $h \equiv N$. Dejme tomu, že hospodář chce utišiti hlad a žízeň a že má k vyhovění potřeby této více druhá

ovoce. Nelze pochybovati, že vyvolí onen druh, kterýž mu nej-
lépe chutná, a zavrhne méně příjemné. Nebo chce opustiti sta-
noviště své a vzíti s sebou zásobu potravy. Tu opět zvolí ovo-
ce, kteréž shoduje se nejlépe se záměrem jeho, kteréž totiž při
nejmenší tíži a objemu nejvíce schopno jest ukonejšiti hlad a ží-
zeň. Nebo chce se na delší čas zásobiti. Tu zajisté zvolí ovoce
jadrné, ačkoliv mu třeba lépe chutná peckovité, poněvadž by mu
toto nevydrželo do budoucí žně. Ze všech tří případů vidíme,
že měří hodnoty toliko dle užitku předmětu. Užitek toho kterého
předmětu bude mu sloužiti za jedničku, tak že asi bude tázati se,
za kolik takových jedniček ten který předmět stojí. *Předpoklá-
dáje tedy stejnost času práce měří se hodnoty dle míry užitku před-
mětů kladouc jeden za jedničku.*

2. Dejme tomu, že jest čas práce na předměty rozličné vynalo-
žený rozdílný. N. p. k natrhání jednodenní potřeby jablek jest
zapotřebí jedné hodiny; k nasbírání jednodenní potřeby jahod půl
dne. Při oceňování obou bude zajisté k tomu přihlíženo, zda-li
užitek jich jest stejný čili nic. Je-li

a) užitek stejný, budou měřiti se hodnoty toliko dle míry
času na ně vynaloženého, a jahody budou míti hodnotu šestkráté
větší. Nebo je-li čas vynaložený \check{C} , a natrhá-li za hodinu jablek
 \check{C}
 24 ƒ , jest $1 \text{ ƒ} = \frac{\check{C}}{24}$; a jelikož mu lze za hodinu nasbíratí ja-
hod toliko 4 libry, jest $1 \text{ ƒ} \text{ jahod} = \frac{\check{C}}{4}$. Proto má se hodnota ja-
blek (u n) k hodnotě jahod (U N) jako 1:6, a $H = 6h$.

b) Dejme tomu, že užitek jahod jest třikrát větší, než jablek,
pak mají se jahody k jablkám co do užitku jako 3:1, $U = 3u$,
a $H = 18h$, t. j. hodnota jahod jest pak osmiáctkráté větší než
jablek.

c) Je-li konečně užitek jablek třikrát větší nežli jahod,
u = 3U, pak jest $H = 2h$; t. j. hodnota jahod toliko dvakráté
větší nežli jablek.

Z toho vyplývá, že předpokládaje nestejnost nákladu, hod-
noty jsou při stejném užtku s nákladem v poměru rovném; při užtku
rozdílném jest hodnota tím větší, čím více nákladu potřeby k nabytí před-
předmětu, a čím větší dává užitek.

Ve všech případech měření hodnot jest meze, kteréž hod-
nota nikdy nepřekročí a pod níž nesklesne. Mezi tou jest náklad

obnovný. *Vše, kteráž dá se obnoviti, nestojí nikdy ani více, ani méně než by stála okamžitá její obnova* (h = o). Jak dalece mi známo, vyslovil zákon tento poprvé Carey. Bastiat se o něm sice zmínil nedovedl ho však jak náleží oceniti. Lépe pochopil důležitost jeho Ferrara (Bibl. dell' Econ. v. XII, p. 117). Uznává, že při oceňování rovnováhy mezi vlastním nákladem jednoho a upotřebitelnosti pro druhého rozhodovati může na tisíce okolností, jako nabídka a poptávka, vzácnost a hojnost, z nichž tedy nížádná sama o sobě o hodnotě rozhodnouti nemůže; zákon obnovy, že ale rozhoduje ve všech případech.

Rovná-li se hodnota nákladu obnovnému, tedy jest náhled, vedlé něhož hodnotu měřiti sluší dle výloh výrobných v povšechném znění křiv. Náklad obnovní může se rovnati výrobnému ale nemusí.

Kolisání hodnot:

§. 107. α) co do počtu.

Z pojmu hodnoty vyplývá, že *nehledě k nákladu potřebnému hodnota jest tím větší, čím větší užitek*. Užitek jest tím větší, čím dokonaleji uspokojuje se vůle naše. Síla vůle závisí na pobídkách a pobídka hlavně a především na podmínkách osoblivých. Již osoblivá chuť a nechť k jistým druhům potravy nemůže ostati bez vlivu na vznikání a přetvořování myšlének a snah, a známo, jaký vliv má žaludek na činnost mozkovou. Však nejenom změnami fyziologickými mění se pobídka; ne méně důležitým jeví se vliv psychologický. Známo, že poznáním okolností neznámých měnívá se chuť v nechť a naopak. Tím vysvětlíme si kolísání hodnot co do užitku. Však o hodnotě nerozhoduje jenom tento činitel. Veličina její závisí též na nákladu (§§. 103, 104). Nehledě k užitku jest hodnota tím větší, čím většího potřebí nákladu. Nákladu jest ale zapotřebí tím většího, čím menší jest schopnost hospodářova k odstraňování a přemáhání překážek, v cestu se stavících. Tak jest n. p. nejdůležitější hodnotou pro černocha afrického kořalka. Nebo obtíže výroby její jsou samému králi tak veliké, že raději přepadá vesnice vlastních poddanných, kteréž zajímá a prodává do otroctví, aby si zjednal nápoje, ceněného nad životy jejich.

Již v hospodářství pravěkém zakusil člověk,

1. *že mu hodnot přibývá.*

Nejdůležitějšími ze všech byly mu v době této ony, kteréž uspokojovaly pud sebezachování. Nejdříve a nejurputněji hlásil se hlad. Člověk neostal při stravě jedině. Poznával látky potravní v spůsobách nejrozmanitějších; a počet hodnot obživných rostl den co den. Není pochyby, že rostliny byly první jako jsou posavad přirozenou člověka potravou. Zuby jeho jsou tétéž spůsoby, kterouz se vyznačují všickni bylinožravci, a nejbližší příbuzní jeho v říši živočichů žijí hlavně od bylin. Jaká rozmanitost jevila se již v stravě rostlinné! Požíval ovoce stromů a keřů, jakož i plody rozmanitých druhů obilí. Od potrawy rostlinné krácel k masité. Požíval ptáky a ryby, maso draveců a dobytka jsa někdy vyběravým, hledaje sluky a bažanty, někdy lhostejným, spokojuje se kobylkami, lasturníky, hady, ještěrkami ano i červy a ponravami, jako posavad Botokudové, Indiáni da matto, Worrojcové, Kalifornané a obyvatelé Madagaskaru. Podobné úvahy mohli bychom učiniti, hledíce k obydlí, oděvu atd. Však nejenom, že hodnot přibývá, člověk uznal též,

2. *že mu hodnot ubývá.* Bůžek kamenný nebo dřevěný byl mu útěchou, pokud v něm hledal zdroj veškerého blaha. Nechoval-li se ale po přání cítěle svého, byl pohozen. Tak vidíme podnes u Negrů fetišských. Kouzla a čary vysoce cení. Pakli se ale přesvědčili o málomocnosti jejich, utrácí kouzelníky a čaroděje. Oheň, jehož slépějí byly smrt a záhuba, naplňoval člověka hrůzou posvátnou. Když užíval plameny blesku mezi živly rozkacenými, a slyšel hromový jeho hlas, otrásající zemi a nebem: tu klesal na kolena klaně se mu. Když ale poznal pravou povahu jeho, sklesla pojednou všehodnota, jakouž mu přikládal, a co mu dříve bylo bohem, toho upotřebil k zatopení obydlí, k vaření a uzení masa. Totéž platí o talismanech, amuletech a nesčíslných jiných statech.

Z počtu hodnot brzy vyjímáme, brzy v ně přijímáme statky, kteréž jsou nesčíslného množství; n. p. vodu, vzduch, světlo atd. Obyčejně nebývají hodnotami, stávající se jimi toliko tehdy, když zapotřebí k nabytí jich nákladu nějakého. N. p. soli, kterouž shraboval na břehu mořském, nepřikládal hospodář pradobní hodnoty nižádné.

Může se ovšem namítati, že při určování hodnoty činými jsou dva činitelé: nejenom náklad, ale i užitek ($h = u n$);

však v případě našem jest $n = 0$, tedy $h = 0$; čili zbytečnost všelikého nákladu převládá nad užitek takou měrou, že nebere se na ni při oceňování žádného ohledu. Dejme ale tomu, že by za příčinou nezdravého podnebí pomoršského hospodář náš byl nucen opustiti stanoviště posavadní. Tu nabyde sůl pojednou hodnoty, kteráž jest tím větší, čím vzdálenější jest pomorí. Totéž platí o vzduchu, vodě, světlu, elektřině, kteréž pravidelně nejsou v počtu hodnot; za jistých okolností ale do něho vehážívají.

Kolisání hodnot zvláště:

§. 108. α) práce.

Dle náhledu Smithova i Careyova byla práce původním hodnot měřítkem; jsem též toho náhledu, že v hospodářství osamělém, najisto ale před ozbrojením práce, byla tato nejpřirozenější hodnot jedničkou. Nemohloť tenkrátě býti řeči o proměnách hodnoty její. V té míře, jak pokrokem hospodářství práce pozbývala jednotvárnosti, pozbývala též spůsobilosti sloužiti za měřítko, kteréž dle účele svého musí býti co možná neměnitelno; a hospodář musil se ohlížeti po jedničce jiné, přiměřenější.

Práce jest činnost tělesná duchem řízená; čím více prospívá duch, čím více sílí se tělo, tím výdatnější stává se práce. Jak jsem již nahoře pravil mění se náklad hospodáři osamělému k zjednání jejímu potřebný velmi málo. Nebo záleží z potravy, oděvu, zaopatření obydlí atd., kteréž v porovnání s proměnami plodnosti práce za rozličných dob ostávají takřka setryvačnými. O hodnotě práce osamělé rozhoduje tedy jedině její úspěch. Jelikož tento pokrokem ducha ustavičně roste, roste též hodnota práce.

Že hodnota práce pokrokem hospodářství roste, souhlasí se mnou též Carey, ačkoli se stanoviska svého nedůsledně. Jakmile člověk zhotovil luk, sklesla prý hodnota ptáků a králíků v porovnání s ovocem. „Ryby jsou ještě nepřístupny, proto by snad dal tučet králíků za jedinou rybu; zhotoviv z kosti udici, hned obdrží ryby laciněji než potravu ostatní; hodnota síly lidské vyrostla nade všecko, poněvadž získáno nových úspěchů nad silami přírodními, an nabyvá člověk potravy polovicí času, moha věnovati ostatní čas účelům jiným.“ Z toho vidíme, že Carey měří práci potravou a potravu prací. Hodnota práce dle něho se zvýšila, poněvadž

náklad na ni vynaložený, nebo-li nabývání potravy jest usnadněno. Jak ale srovnává se to s teorií, jeho, dle kteréž hodnota jest tím větší, čím větší jest odpor, jehož přemoci zapotřebí? Nedůslednost tato jednak nevádí, že hledám ve výroku ekonomisty znamenitého potvrzení věty své, že *postupem hospodářství roste hodnota práce.*

V hospodářství osamělém musíme spokojiti se s výsledkem tímto, kterýž by nám nikterak nedostačil v hospodářství společenském. Nebo zda-li hodnota práce vůbec roste čili nic, neberouc ohled na platnost jednotlivých zdrojů jejich, jest v ohledu politicko-hospodářském velmi lhostejno. Není ale lhostejno, nýbrž předležito, zdali roste hodnota práce v rovném poměru ku kapitálu čili nic jak doleji nvidíme.

§. 109. β) Kolísání hodnot statků movitých.

O tom platí něco jiného, nežli o kolísání hodnoty práce. Víme, že při určování hodnoty sluší hleděti k dvěma činitelům jejím, totiž k úspěchu hospodářskému a nákladu potřebnému. Čím větší úspěch docílen, čím většího nákladu zapotřebí, tím větší jest hodnota.

Co se dotýče nákladu, jež vynakládati jest hospodáři pradobnému, jest to práce původně pouhá, později ozbrojená. Každý krok, kterýmž duch lidský pokročil, provázen jest větším výsledkem při menším namáhání. Dokud byl člověk obmezen na práci rukou svých, potřeboval 9 hodin k práci, kterouž s koněm dokáže za jednu. Vynaleznuv páru, a použiv jí ku hnání strojů svých, dokázal s ní za den tolik, k čemu by bez ní potřeboval dní 27. Nebo pára pracuje nepřetržitě ve dne v noci, koňská síla toliko osm hodin denně. Čím více nastupuje duch na místo svalů, tím menšího jest potřebí nákladu, tím více klesají hodnoty, tím více roste pravidelně součet hodnot. Každý předmět bývá lacinější, čím starší jest, kdyby i byl v původním stavu zachován. Upozorňuji na plýtvání práce na nízkém stupni hospodářství. Nejpomíjitelnější statek tento přichází na zmar, neupotřebí-li se v okamžení výroby, vůbec neupotřebí-li se s prospěchem. Ze všech statků dá se nejméně přenášeti, hynouc přenášením tak, že člověk vzdálený toliko půl hodiny od polí svých obětuje vedlé Carey'ho deset neb dvacet ze sta síly své přicházením a odcházením. V hospodářství pradobním jest plýtvání práce ohromné, náklad

na hodnoty vynaložený nejvyšší, hodnota předmětů největší. Čím více prospíval duch, čím více vyvíjela se zručnost a zmáhala obratnost lidská, tím více učil se člověk práce spořiti a náklad umenšovati: tím více klesaly hodnoty věcí movitých. Proto čím více času uplynulo od zhotovení loďky, luku, sekery atd., tím menší jest jich hodnota a vůbec není větší, nežli by stála jich obnova. Nebo mezi zhotovením prvním a druhým stal se člověk zručnějším, a rozvíjející se duch jeho kladl mu vždy nové obraty na ruku, tak že práce jeho stávala se den ode dne plodnější. Carey uvádí za příklad knihu zhotovenou nyní za den, k čemuž před sto lety zapotřebí bylo celého týdnu. Následkem toho klesají hodnoty všech jak v knihovnách tak v knihkupectvích nacházejících se exemplářů. Ostaňme ale při svém prahospodáři. První sekera, první loďka, první luk měly nesmírnou hodnotu, poněvadž obtíže neboli náklad k zhotovení jich byly nesmírné. Čím více pokročil duch, čím rozumnější bylo hospodářství: tím dokonalejší byly nástroje, tím menšího bylo zapotřebí k zhotovení věci stejně užitečné nákladu, tím více klesala hodnota její. Proto můžeme říci, že, *předpokládaje stejný úspěch hospodářský, pokrokem hospodářství klesá hodnota věcí movitých.*

S touto větou, dokázanou po návodu genetickém z vývoje hospodářství osamělého, shoduje se zcela i nauka Careyova i svědectví dějin a sice dějin hospodářství pospolitého, tak že pravdy, kteréž jsem odvodil z hospodářství osamělého, v nížádném nejsou odporu s pravdami platnými v hospodářství společenském. Na důkaz podávám historický obraz hodnot kolísání dle sestavení *cizího* (v hospodářství národním Umpfenbacha, 1867), a tudíž k žádoucímu účeli *mému* zvláště nepřikrojeného. Spolu budiž přehlídnutí obrazu toho odpočinkem čtenáři v sledování mé v suchopárné theorii.

Co do potravy nepřišlo do 12. století mimo chléb, mléko a maso sotva něco jiného na stůl než jahody, lesní ovoce a kaše ovesná. Obyčejná strava na hradech rytířských záležela v 13. století z tvrdého chleba, uzeného masa hovězího, nasolených ryb a hrubých luskovin. Kuchařství, jemuž v 14. a 15. století zvláště na dvorech knížecích a ve větších městech věnováno bylo mnoho pozornosti, snažilo skviti se obzvláště směsící masitých pokrmů, jichž příprava by se nám nyní zajisté zhnusila. Sotva pochopujeme nyní, že jídali v nejlepších domech maso čapů, králíků, krahujců,

vran atd. Velmi zhusta přidávalo se jídlům šafránu, rozinek a medu. Hřebíček, pepř, skořice, ořechy muškátové a j. byly ještě řídky a drahé. Požívání cukru v střední a severní Evropě sotva přesahuje dobu křížáckých válek. K oslazení jídel a nápojů bylo dříve užíváno medu. Cukr zůstal ještě dlouho velikou vzácností, již ještě ke konci 17. století jen bohatší mohli si dovoliti. Naproti tomu obnášela zpotřeba cukru 1734: 10 a 1863 již 32 lib. na hlavu. Káva, čaj, tabák, náležející nyní mezi denní potravu, jsou takřka nového nám původu. Užívání tabáku dostalo se skrze vojíny Karla V. ze Španělska do Němec. Čaj a káva zavedena byla v Anglicku a Francii teprvé mezi rokem 1660 a 1670. Kdežto bylo v tržbě ruskočínské r. 1722 jen jednoho druhu čaje, rozeznávalo se již r. 1730 druhů asi 700.

Podobný zjev lze pozorovati na ovoci a zelenině, které rozmnožily se v posledních stoletích podivuhodně dobrotou a výběrem. Během věků zmáhala se ustavičně výroba piva. Oproti tomu utrpěla značně medovina (z obilí a medu připravovaná), jejíž požívání v Evropě velmi bylo rozšířeno.

Mnoho vody uplynulo, nežli zpomněli si lidé na vidličky, nože a lžice. Vidličky známy jsou v Německu teprvé od konce 16. století. Mísy byly dříve dřevěny a hlíněny, později měděny, ještě později porcelánovy. K pití užíváno dříve rohů, dřevěných čiší ano i lidských lebek, později čiší kristalových.

Též co do oděvu lze pozorovati ustavičné hodnot klesání. Nošení punčoch a košil v smyslu našem začalo teprvé za času válek křížáckých. Manželka krále Karla VII. (15. století) byla jediná Francouzka, mající více než 2 košile. Za času reformace uléhali lidé stavu středního beze šatu. Nošení vest začalo od 16. nákrčníků a knoflíků od 17. století. Dlouhé a široké kalhoty vešly teprvé od času francouzské revoluce v obyčej všeobecný. Obromný výběr laciných látek kartounových, muselínových a j. poskytovalo bavlnářství, skvétající mocně od r. 1770. V Prusku obnášela zpotřeba na jednu hlavu r. 1806; 1849

bavlny	$\frac{3}{4}$	16 loket
hedvábí	$\frac{1}{4}$	$\frac{2}{3}$ "
sukna	$\frac{5}{8}$	1 "
plátna	4	5 "

Podobný pokrok lze pozorovati i co do statků movitých k pohodlí sloužících. Teprvé za reformace objevují se zavřené vozy

s okny co příležitosti cestujících. Až do té doby cestovalo se, když ne pěšky, v otevřených hrubě spracovaných vozích, v nosítkách neb koňmo. Cestování ve voze bylo v Anglicku na koni 17 století jen možno, když 4—6 koňů mohlo býti zapřaženo, aby na silnicích bídných s neobrabanými vozíky nezůstalo se docela vězeti. Jak mnoho přibýlo kočárů jen v posledních 50 letech, jakž i pokroků co se týče pohodlí v užívání jich, pamatuje ještě pokolení žijící, kteréž však, vrozeno v cestování po železnici, velmi těžce by si zvyklo na ekvipáže sebe lepší, kteréž vyrovnají se sotva 1/4 rychlosti a bezpečnosti železnic, nehledíc k láci a všeobecné přístupnosti. Pravda ovšem, že mnoho hodnot movitých v staro- a středo-věku upotřebovaných u nás v užívání není. Však Řím na nejvyšším stupni hýřivosti neměl ničeho, co během času neměli jsme i my, neb každý okamžik aspoň míti můžeme, kdyby nám vůle byla oživit přemožené potřeby dřívější. Kdyby z nás zamýšlel připravovati nápojů z perli rozpuštěných, zakládati rybníky na věžích atd.? Co se dotýče skvostů, dostačí poznámka, že zásoba zlata a stříbra nalézající se dnešního dne v obchodu světovém převyšuje zajisté nejméně 20krát zásobu vzácných kovů zemí světoříše římské; ana lidnatost světoobchodu římského třetinou dnešní obnášela. Byť krásné náčiní Řeků a Římanů mnohých nalézalo obdivovatelů, sluší přece poznamenati, že neměli ani pouzder na nože, ani ubrusů. Velmi nedostatečným jeví se jich nábytek, jenž jest, co se dotýče rozmanitosti a pohodlnosti, v očích našich zrovna nuzným. Tak neznali n. př. skleněných zreadel, sekretářů, pohovek, psacích stolků atd. Nářadí k zatápění, na kteréž tamnější podnebí přece velmi často jest odkázáno, jest zrovna mizerne. Rovněž tak náčiní sloužící k osvětlování. Skvostná antiická svítlna stojí, co se týče sestrojení a spůsobivosti k účeli svému, na stupni chudičkových světylek našich. Hodiny znal starověk jen v podobě slunečních, pískových a vodních. Novověké pohodlí, nazývá se slovem novověkým „komfort.“ Čemu svědčí podivuhodný vzrůst jeho? Ustavičnému stoupání hodnoty práce a klesání hodnoty věcí movitých, tak že čím dále tím spíše súsčatňují se nižší třídy společenstva pohodlnosti, přístupné před tím toliko třídám vyšším.

Že na vyšetření pravdy této není dosti, a kterakou mimo to hospodář politický má úlohu, ukážu doleji na více místech soustavy své.

Nyní zapotřebí ještě vyšetřiti spůsob :

§. 110. γ) Kolísání hodnot statků nemovitých.

Kdybychom nehleděli k užitku, alebrž toliko k nákladu, kterých činiti zapotřebí, pak bychom musili z nabytých již návěští, že pokrokem hospodářství klesá hodnota věcí movitých, a že věc, kteráž dá se obnoviti nikdy za víc nestojí, než by stála okamžitá obnova její, souditi, že pokrokem hospodářství klesá hodnota pozemků. K tomuto výsledku přišel Carey, domnívaje se, že o pozemcích platí tentýž zákon klesání hodnot, jako o věcech movitých, což dokazuje tím, že pozemky všude laciněji se prodávají, než obnášel náklad původní.

Drže se přísně pravidla, že vedle nákladu jest též užitek oprávněným činitelem hodnoty, nemohu souhlasiti s Carey'm. Nebo mezi užitekem věcí movitých a nemovitých jest veliký rozdíl. Stoličice, stůl, loďka atd. slouží hospodáři po dvaceti letech ustavičného pokroku hospodářství jeho s malým rozdílem právě tak, jako na počátku doby této. Což ale jest rozdíl ten v porovnání s rozdílem, kterýž lze pozorovati mezi užitekem pozemku po prvním, a po dvacátém vzdělání jeho! Dokud zanašel se prahospodář lovem, vystačilo sotva 1000 jiter k výživě jeho. Když vzdělal půdu, dala mu více užitku nežli dříve pozemek dvacetkrát větší. Porovnáme-li hodnotu potravy jednodenní, poskytované plodinami polními, s onou, kterouž druhdy nabýval lovem, a změříme-li ji na základě času práci věnovaného, a připustíme-li, že práce polní zaměstnává jej toliko pátý díl roku, kdežto lovec přinucen jest býti na nohou den ke dni, jest náklad sice a dle Carey'ho tedy i hodnota asi pětikrát menší, užitek pozemků jest ale dvacetkrát větší nežli dříve. Hodnota pozemku sklesla sice co do nákladu v poměru 5 : 1, zvýšila se ale co do užitku v poměru 1 : 20, jest tedy čtyřikrát větší nežli dříve. Sám Carey vypravuje, že jediný dvorec americký dovede vyživiti více dobytka, nežli celá země lesem pokrytá, z čehož prý vysvitá, že tam jedině jitro dá více potravy, nežli zde celé sto; jakožby prý miliony bývolův našly dostatek píce z prérii, jen kdyby měl člověk dostatečných prostředků připraviti k tomu půdu, kterouž probíhají. Věta Carey'ova křivá ve všeobecném znění svém, má ovšem zrno pravdy, pokud se totiž dotýče hodnot jednotlivých plodin pozemků. O těch platí zajisté pravidlo, kteréž jsem vystavil o věcech movitých vůbec, že totiž pokrokem hospodářství hodnota jejich klesá. Musíme ale činiti rozdíl mezi sčítanci

a součtem hodnot. Hodnoty jednotlivé klesají, ale součet všech hodnot, kteréž dává pozemek skrze jistou řadu let, pokrokem hospodářství ustavičně roste. Příčina leží v důsaznějším a pokročilejším půdy vzdělávání. Mimo to roste hodnota půdy v té míře, v kteréž roste náklad k nabytí vlastnictví jejího potřebný. Pokrokem hospodářství zmáhá se lidnatost a roste poptávka, kdežto nabídka tatáž ostává. Podobné úvahy dají se učiniti o obydlích staveních hospodářských a o ostatních statech nemovitých. Platí tudíž pravidlo, že hodnota statků nemovitých pokrokem hospodářství pravidelně roste. Věta tato, pro hospodářství osamělé lhostejná, jest předěležitá pro pospolitě zvláště co do otázky, zdali vstupuje vzrůstem hodnoty statků nemovitých též hodnota práce i statků movitých; či rostou-li obě, která roste rychleji?

Jak v hospodářství společenském dokázáno bude, roste rychleji hodnota práce, nežli hodnota statků nemovitých. Proto nesmí nás mýlití přehled obrazu historického, dle sestavení Umpfenbachova tuto položený, z kteréhož vidno, že člověčenstvo během věků ustavičně zlepšuje postavení své upovšechnováním užívání statků nemovitých.

Jaké hodnoty byly přibytky lidské, pokud byly stavěny na jehlách v jezerech a na pracně nanešených pahorcích! Až k době Karolingů vyžadovalo zařízení bytů takého nákladu, že velická část lidu bydlela v srubech, jež hlínou potřeny byly, a jediné jenom prostory obsahovaly. Ve zdi byl pro lidi, dobytek a kouř tentýž průchod. Letohrádky Karla Velikého neměly pro panstvo více než tři pokojů. Hrady středověké vyznačují se obyčejně těsností a nepohodlností. Nejlepší prostora jest navštěvovna (síň rytířská). Tatáž komnata byla celé rodině ve dne v noci společná. Domy kamenné byly v největších městech řídky. Za času restaurace byly i domy cítě londýnské odkořen dřevěny. Ve všech městech slezských mělo z 38.000 domů r. 1777 toliko 12.000 střechy taškové. V století předešlém byly podlahy velmi zhusta bez prken, zdi bílené skoro pravidlem. Laciné a krásné čalouny papírové, kterýchž užívá se nyní napořád, jsou z nedávna. Dřívější velmi vzácné čalouny vlněné byly jen tak mimochodem k užívání na zeď obyčejně jen zavěšeny. Okna skleněná byla za času válek křížáckých sotva v celé Evropě známa. Všeobecného užívání dostalo se jim teprve za času reformace. Však ještě v polovici 17. století přiházelo se, že angličtí pirové dávali sundati a uschovati okna zámků svých, když odebírali se na zimu do města. První komíny byly stavěny

v Anglicku r. 1570. Nebyloť předtím rozdílu mezi kameny a ohništěm. Oheň na ohništi dělaný jest nejstarším osvětlením. Opraven byl později dračkou se zdi plápolající. Co jest to proti novověkým svítilnám, stearinovým svíčkám, a světlu plynovému a elektrickému? Ulice měst byly až do konce 12. století vesměs nedlážděny. První stopy dláždění jakéhosi vyskytují se v Paříži 1185, v Londýně 1417 a v Drážďanech v 16. století. V Berlíně umístěny byly ještě ke konci 17. století před domy chlévy, a dobytek běhal míchaně po ulicích pokrytých smetím a kalužinami. Nuzné osvětlení zavedeno ve Vídni, Berlíně, Drážďanech, Lipsku, Frankfurtu a Hamburku teprve mezi 1675 a 1711. V Paříži počalo se již 1558.

O vodu k pití postaráno bylo v městech středověkých z počátku váznicemi, později nánosy (pumpami), kdežto v době nejnovější vodi se voda trubinami až do nejhořejších poschodí. Ústavy hasičské dříve a nyní arci nelze porovnat, pojišťovny, školy, divadla, musea, zoologické zahrady atd. Čím statněji pokračuje občerstvení na dráze pokroku, tím přístupnější stávají se veškeré statky tyto třídě nemajetné. Však hodnota jejich proto neklesá. Naopak ustavičně roste dílem z důvodu, kterýž jsme seznali z vývoje hospodářství osamělého, dílem z toho, kterýž seznáme z vývoje hospodářství pospolitého. Prvím jest důsaznější a pokročilejší statků nemovitých zužitkování; druhým poměr, v kterémž děje se kolísání hodnoty práce ku kolísání hodnoty statků nemovitých. Obě rostou pokrokem hospodářství v poměru rovném, však, jak doleji dokáží, hodnota práce rychleji nežli statků nemovitých.

Mimo poměr tento jsou ještě jiné v náuce o hodnotě důležité; především jest to:

§. 111. Poměr sčítance k součtu hodnot.

Jako možná považovati veškerý dostatek za souhrn mnoha užiteků a jednotlivé užitky za podíly celku tohoto; tak lze považovati hodnoty veškeré neb druhy jejich za součty, a hodnoty jednotlivé o sobě za sčítance jejich. Kolísají-li sčítanci, kolísává též součet; však kolísati *nemusí*, a kolísá-li, nemusí diti se to *týmž směrem* jako při sčítancích. N. p. hospodář přikládá velikou hodnotu vinodatké révě, váže si 20 měr vína při 60 denní práci tak, jako 100 měr ovoce, na něž tolikéž namáhání sluší vynaložiti.

Míra vína stojí tedy 5 měr ovoce. Dejme tomu, že vynalezne přiměřenější způsob chování révy, a že při polovici nákladu dřívějšího dobyde též zásoby vína jako dříve; tedy klesne hodnota míry vína na $2\frac{1}{2}$ míry ovoce. Jaký vliv bude to mít na hospodářství? Možná že uspokojí se hospodář dobýváním zásoby dřívější; možná ale, že nová výhoda dobývání révy stane se mu pohnůtkou k vynaložení téhož nákladu jako dříve; takže bude výtěžek vína při 60 denní práci 40 měr. Hodnota míry vína obnáší sice $2\frac{1}{2}$ míry ovoce; však součet vzrostl zase na původní rovnající se 100 měrám ovoce. Dejme ale tomu, že dobrým úspěchem povzbuzen rozšíří hospodář vinici svou a zdvojnásobí plochu její, že dobývá 80 měr vína. Tím zdvojnásobněn součet hodnot, kdežto sčítanci sklesli na polovičku hodnoty původní. Naopak dejme tomu, že by povodeň vinici zkazila, takže musí hospodář nésti dvoji náklad, chceli mítí předešlý užitek, a pracovati na 20 měrách vína 120 dní, tu vyskočila hodnota míry vína na 10 měr a celá žeň na 200 měr ovoce. Dejme tomu ale, že hospodář zastrašen obtížemi obmezí vinici na čtvrtinu plochy předešlé a dobývá toliko 5 měr vína; pak má vzrůst hodnoty sčítance za následek obmezení součtu hodnot.

Ačkoli jest tedy hodnota veličinou absolutní, přece zahrnuje v sobě vztažnost a sice nejenom jedničky k celku, nýbrž i míry k úhrnu, nebo sčítance k součtu a sice bývají pravidelně v poměru opačném; tak že klesá-li hodnota sčítanců, roste pravidelně součet hodnot a stoupá-li ona, klesá tento.

Proto souhlasím zhola s Dühringem, jenž radi, abychom užívalice přísných výrazů věd exaktních, nespořili slov, a kde jedná se o součty hodnot, skutečně názvu toho užívali, čímž objeví se v pravém světle mnohá věta n. p. „klesání hodnot jest známkou pokroku hospodářského“ a „hodnota půdy ustavičně roste“; jelikož v případě prvním nemyslí se na klesání součtu, nýbrž toliko na klesání sčítanců, provázené zráním součtu, a v případě druhém myslí se naopak na rostoucí součet všech jednotlivých klesajících sčítanců, kteréž mimovolně hromadíme ve veličinu hromadnou. Ne méně důležitý a v hospodářství politickém až posud velmi záhadný jest:

Poměr hodnoty k užitečnosti.

§. 112. Hodnota a užitečnost nejsou v poměru opačném.

Carey vyslovil větu: Hodnota a užitečnost stojí v poměru opačném. Známo již, že vykládá hodnotu, co míru odporu, kterouž příroda klade v cestu nabývání předmětu. Nelze pochybovati, že čím více odpor přírody tedy i hodnota klesá, tím více zmáhá se vláda člověka nad přírodou, tím více přibývá užitečnosti. Škoda, že spisovatel, kteréhož důmyslnost zachránila před chybou, jakéž dopustili se stoupenci Smithovi, před pomícháním totiž užitečnosti a hodnoty, neuměl vyzouti se docela z okovů scholastických a opovrhnouti hříčkou s formulemi, kterouž se pro vědu málo získá. Že porozuměl rozdílu mezi hodnotou a užitečností, chvalitebno; neměl ale upadnouti ve výstřednost opačnou, vrcholem jejíž jest protivěti: „Užitečnost jest míra vlády člověka nad přírodou, hodnota jest míra vlády přírody nad člověkem.“ Křivost náhledu vyplývá z odporu, v kterémž jest s jinými nepoprátelnými pravdami soustavy jeho.

Neomylnými důvody dokázal totiž, že pokrokem hospodářství ubývá odporu přírody a zmáhá se užitečnost; neomylnými důvody dokázal ale též, že pokrokem hospodářství zmáhá se blahobyť všech tříd, že roste hodnota práce i pozemků. Kdyby tedy byla hodnota skutečně měrou odporu přírody, musil by odpor tento vzhledem k práci a půdě ustavičně růsti: Proto by odporu přírody ubývalo a přibývalo.

Vyvrátiv takto krátce mylnou větu co do všeobecného znění, ukáží nyní, jaké vlastně v sobě skrývá jádro pravdy.

Dühring nemýlí se asi, jsa náhledu, že chtěl Carey formulí svou sloučiti všechna hledišť určující pojem hodnoty; však jest na omylu, že právě dvousečná povaha její jest spolu vadou a předností její; poněvadž prý nechce vytknouti toliko práci za původ hodnoty jako činí Smith a Ricardo, alebrž bera zřetel též k stránce objektivné totiž k poměrům přírodním, že chtěl formulí svou vyhověti nutnosti jediného toliko hledišť při měření hodnot. Měl vlastně říci: Důmyslný Carey dobře tušil, že při určování hodnoty činnými jsou dva činitelé: jeden závisící více na podmínkách subjektivních, druhý objektivních. Však snaha, po nabytí jediného hledišť k cíli měření hodnot, svedla ho tak, že přikrojuje formulí svou zakrojil tak, až nezbylo z jednoho činitele pranic.

Formule jeho jest tudíž křiva, poněvadž jednostranna, však postavivši užitečnost oproti hodnotě, obsahuje zrnko pravdy, totiž: hodnota a užitečnost jsou pojmy rozdílné. Rozdíl ten činí již vytříbená mluva naše. Vyšetřujeme-li hodnotu, ptáme se: zač stojí? Chceme-li poznati užitečnost, tážeme se: mnoho-li vynáší? N. p. užitečnost pole tohoto rovná se výtěžku 10 měr ročně. Proto stojí pole za 1000 zl. Ptám-li se, zač stojí, chci věděti jak vysoko cením statek hledě

a) k užítku a

b) k nákladu, jakéhož k nabytí jeho činiti zapotřebí.

Co do užítku ceníme předměty tím výše, čím menší veličina slouží největší potřebě. Jmenujeme-li užitek u , náklad n a hodnotu h , pak jest hodnota ovoce $h=un$. Porovnáme-li s ní hodnotu jiného statku n. p. zvíře ($H=UN$), k jejížto nabytí zapotřebí téhož nákladu ($N=n$), má se $h:H=u:U$ t. j. čím větší užitek a tudíž i užitečnost, tím větší hodnota. Nemůžeme ale souditi naopak, jako činí Carey. Nebo mezi hodnotou a užítkem jest souvislost příčinná; a sice jest užitek příčinou a hodnota následkem. Jako jest souzení z následku na příčinu vůbec pochybno, nelze ani zde souditi ze zvětšování hodnoty na zvětšení užítku, poněvadž mohou hodnoty růsti, ačkoli nemění se užitek, a nebo docela klesá, n. p. kdyby ho ubývalo v poměru aritmetickém a potřeby nákladu přibývalo v geometrickém.

Pojednav o poměru hodnoty k užitečnosti vůbec, zmíním se ještě v krátkosti o zvláštním poměru, v kterémž jest užitečnost přírody k hodnotě její.

§. 113. Užitečnost přírody jest zdarma.

Čím více prospíval duch lidský, tím výdatnější a plodnější byla práce, tím lépe přemáhala odpor, ježž příroda stavěla mezi nabídku a poptávku, tím menšího měl zapotřebí člověk nákladu, tím více klesaly hodnoty jednotlivé, tím více rostl součet hodnot, tím více zmáhala se užitečnost, tím bujněji kvetl blahobyt. Tam kde klesl náklad na nicku, zmizela hodnota; užitek nebezpečný proměnil se v bezděčný; spolupůsobení člověka stalo se zbytečným; příroda mu podlehající pracovala na místo něho; užitečnost byla zadarmo a pokrok hospodářství dosáhl stupně nejvyššího.

Věta: „užitek přírody jest zadarmo“, byla jak dalece mi známo, poprvé vyslovena od Carey'ho. Důmyslný Bastiat byl první

z ekonomistů, jenž dovedl oceniti úspěchy americké, a přesvědčen o pravdivosti věty uvedené, položil ji za základ nauky své o hodnotách.

Bohužel, že ujal dědictví bez právního opatření inventářem, a dopustil se omylu tohotěž, kterýž nalézáme u Carey'ho, postaviv užitečnost s hodnotou v poměr opačný. Nehledíc k vadě této, obsahuje nauka jeho mnohou pravdu a mezi jiným dokazuje zvláště větu Carey'ovu, že příroda slouží člověku zdarma. Tak tomu skutečně, a marný jest odpor Dühringův, kterýž bezděčnost užítku připouští jenom tehdy, když jest zásoba plodů přírodních neobmezena. Však platí totěž, když jest zásoba obmezena. Obmezena jest vždycky; však myslím neobmezenost v tom smyslu, že pro velikost její lze ji považovati za veličinu neurčitou. Obmezení může býti dvojit: času a místa. N. p. plodivost půdy i zvířat jest obmezena na jisté doby občasně; a nerosty v lůně země uložené obmezeny jsou na jisté místo. Čím delší jsou ony lhůty a čím řidší poklady tyto, nebo jedním slovem, čím vzácnější jsou dary přírody, tím větší jest zapotřebí nákladu k nabytí jich, tím větší hodnota jejich.

Proto mají hodnotu nikoliv ale, jak mylí se Dühring, pro užitečnost svou; a jak mile klesne náklad na nicku, zmizí i hodnota jejich: pouhá užitečnost přírody jest zdarma. Věta, kteréž jsme došli pozorováním dějů hospodářství osamělého, plnou má platnost i v hospodářství pospolitém. Pozemky jakož i suroviny z nich dobývané mají jistou hodnotu. Přenášíme-li je na jiného, dostáváme na výměnu jiné hodnoty. Ty řídí se buď dle užítku hodnoty námi nabízené a dle nákladu na ni vynaloženého, buď dle nákladu obnovního čili výloh nabytím její uspořené. Co by se mi odvětilo, kdybych, odvolávaje se k náukám Smitha, Ricarda, Mac Cullocha, Seniora, Scropa, Saya atd. mimo to žádal náhradu za užitečnost přírody, neb jak spisovatelé jmenovaní se vyjadřují, záplatu za „výrobné a nepomíjející vlastnosti půdy (les facultés productives et impérissables du sol)“? Řeklo by se: „Nejsi-li spokojen s odměnou touto, obrátíme se na sousedy tvé neb do ciziny, kdež nezádá se odměna nezasloužená za světlo a teplo sluneční, za vláhu, elektřinu a kysličnatku vzduchu, nýbrž kde se spokojuje nabízeč záplatou užítku a nákladu. *Nebo užitečnost přírody jest zadarmo.*“ K větě této vrátím se doleji, když mi bude jednati o náuce pozeměného.

Došed pozorováním jednoduchých zjevů hospodářství osamělého k nejdůležitějším zásadám nauky o hodnotách, podávám ku konci krátkou kritiku ostatních nauk původních.

§. 114. Kritika ostatních nauk původních.

Původní nauky hodnot podali Smith, Lindwurm, Carey, Bastiat a Dühring. Co od ostatních ekonomistů o hodnotách napsáno, obsaženo jest více méně v náukách spisovatelů jmenovaných.

α) Adam Smith praví (I., 4), že slovo „value“ má dva rozličné významy, naznačujíc buďto užitečnost předmětu, buď spůsoblost jeho sloužiti výměně; a nazývá první „value in use“ a druhou „value in exchange.“ Touto míní platnotu, kterouž nazvali někteří z našinců dle něho hodnotu ve výměně; názvem prvým pojmenoval hodnotu vůbec. Původním hodnot měřítkem byla prý práce, první to cena, původní kupní peníz všech věcí; (labor was the first price, the original purchase — money that was paid for all things). Na jiném místě (I., 11. Of the Rent of Land) praví, že pozemčné (důchodek pozemkový) jest cena za užívání pozemku, a že jest přirozeně cenou monopolní, kteráž neřídí se dle výloh od vlastníka k zlepšení pozemků činěných, alebrž dle schopností nájemníkůvých k placení. Zde máme tedy mimo práci ještě jiné měřítko hodnot a proto platí jiné pravidlo, nežli vystavěl pro statky vůbec.

Naproti náuce této uvádím:

1. Hodnota není pouhou užitečností, alebrž užitek toliko jedním z činitelů, na které se při užívání hodnoty běže ohled. Mylný náhled Smithův můžeme stopovati u Malthusa, Ricarda a všech stoupenců jejich.

2. Nauka Smithova má vadu, kteréž vyhnul jsem se, rozdělením první knihy ve dvě části, jednající o hospodářství osamělém a společenském: nerozeznává totiž hodnotu od platnoty, kterouž jest hodnota výměnou změřená.

3. Mylný jest náhled držící práci za jedničku hodnot vůbec a platnot zvláště. Nebo jedničkou hodnot může, ale nemusí býti práce v hospodářství pravěkém. Jakmile práce se ozbrojila, nemůže býti více jedničkou oceňování, tím méně když nastala dělba její v hospodaření společenském. Nebo pak má práce jakost rozličnou a pro rozličnosť tuto nehodí se více za jedničku, kteráž vyžaduje tu nejmožnější stálost a setrvačnost. Kdo pak měří na

základě jejím, dopouští se okliky. Na místo aby zvolil měřítko nepostřední, volí postřední, kteréž teprve v nepostřední musí proměňovati. Postředním měřítkem jest pak vždy platidlo, o čemž více v části druhé.

β) Dr. *Arnold Lindvurm* dobře pochopil jedinečnost hodnoty, jakož i nutnost, aby se při určování hodnoty ohled bral na stránku objektivnou, t. j. náklad k dosažení statku potřebný. Práví ale, že jest hodnota výsledek jedinečného oceňování poměru, v kterémž stojí k nám předmět v porovnání s jiným. Naproti tomu namítám, že zakládá se sice hodnota na porovnávání, nikoliv ale rozličných předmětů, nýbrž na porovnávání jedničky s měřenou veličinou. Nebo má-li porovnání dvou předmětů zabezpečiti určitý výsledek, musí se oceňování díti matematicky; a tu musíme především znáti hodnotu obou předmětů jednotlivých, proé nežli hledáme poměr jejich.

γ) *H. C. Carey* podal nauku hodnot velmi zajímavou, o jejížto základních rysech jsem se již zmínil. Hodnota jest dle něho oceňování odporu, kterýž musíme přemoci, prvé než dojdeme držení statku žádoucího, nebo měrou moci přírody nad člověkem. S pojmem hodnoty nerozlučně jest spojen pojem porovnání. Porovnáváme prostředky uspokojení našeho s prací, kterouž stojí. Výlohy na ně učiněné jsou původní měrou hodnot.

1. Z toho vysvítá, že vyniká *Carey* nad předešlé tím, že vedlé porovnání statků klade váhu na absolutní oceňování, kterémuž odpor přírody slouží za měřítko.

2. Seznal dobře, že pojem hodnoty nezávisí na výměně. Nevyslovil to sice, že to ale náhled jeho, vysvítá z induktivního výkladu, kterýž o pojmu hodnoty podal.

3. Ukázal, že hodnota není pouhou vlastností, tudíž ani užitečností ani upotřebitelností; alebrž veličinou, kteráž dá se určití matematicky.

4. Vyvrátil omyl, že by toliko práce byla zdrojem hodnot.

5. Ponkázal na hlavního činitele při oceňování statků a určování hodnot, totiž na odpor přírody, kterýž přemoci dlužno, nebo jinými slovy, na náklad, kterýž vynaložiti třeba, a dokázal, že ceníme předmět tím výše, čím většího zapotřebí nákladu.

Naproti tomu sluší vytknouti, že

1. upadl snahou chvalitebnou o vyvrácení předsudků, jakoby hodnota byla přispůsobenou užitečností, v omyl, že hledí toliko

k jednomu z obou činitelů, na něž bráti se musí ohled při oceňování předmětů, totiž toliko na odpor přírody, nevšímáje si činitele druhého, totiž užitku.

2. Musím mu, jako Lindwurmovi namítati, že pojem hodnoty není představou poměru předmětů oceněných vůbec, alebrž představou poměru jedničky k celku.

3. Věta jeho, že hodnota roste s odporem přírody, nemá všeobecné platnosti. Na důkaz kladu dva od něho uvedené příklady. Když prý vydaří se skláři z množství kusů jenom několik málo, mají prý proto větší hodnotu, poněvadž byl odpor přírody vzhledem k nim větší. Jenny Lind vydělala si za jeden večer 1000 tolarů, kdežto mladé choristky dostávají prý sotva po tolaru. Kdyby prý nějaký podnikavý Barnum přišel na myšlenku, vychovati novou Jenny Lind, musil by zkoušku učiniti se stem ano tisícem osob. Kdyby po velikých vydajích vychoval tak zázračnou umělkyni, kteráž by měla příjmy jako ona znamenitá zpěvačka, měl by vedlé ní velký počet méně nadaných a ještě větší počet choristek, jichž výdělek by sotva kryl výlohy udržování a vychování jich. Ačkoliv si zde Carey pomohl obratem důmyslným, výsledek v obou případech docílený přičítaje člověku co vítězství nad přírodou, přece nevyhovuje obdoba tato vědecké přísnošti, jelikož v případech těchto nejedná se o práci, kterouž přemáhá se odpor přírody, alebrž o přírodu nekladoucí odporu.

Daleko menší dokonalostí honosí se náuka, kterouž nám zanechal:

δ) Bastiat v díle svém „*Harmonies Économiques*.“ Hodnota povstává výměnou. Když dvě osoby vyměňují práce své, nebo výsledky prací předešlých; upotřebují jeden druhého prokazující si vzájemně služby. „Poměr mezi dvěma službami vyměněnými“ nazývá hodnotou. (La valeur c'est le rapport de deux services échangés.) Idea hodnoty prý poprvé vznikla, když řekl jeden druhému: „Čiň ono za mne, já učiním toto za tebe,“ když shodli se, řekli poprvé: „Tyto dvě vyměněné služby stojí jedna za druhou.“

Naproti náuce této sluší namítati:

1. Hodnota není pouhou vztažností, nýbrž veličinou.
2. Hodnota nezávisí na výměně.
3. Náuka tato zakládá se na poměru nabídky a poptávky; a sice nabízí a vyměňují se služby. Služba nehodí se ale naprosto k určování hodnot. Nebo co všecko můžeme si mysliti

službou! Jak Dühring dobře praví, může býti služba buď přenešením ovoce činnosti hospodářské, nebo vzdáním se pouhé moci, tudíž přenešením práva, jehož předmětem buď jest buď není ovoce činnosti hospodářské. Nemá-li býti pojem služby brzy to brzy ono, jest zapotřebí vzítí jej ve smyslu všeobecném „právního plnění vůbec“ a nehledíc k zárukám práva ve smyslu pouhého vzdání se moci. Oceňování moci nelze ale vystaviti za princip určování hodnot. Jak by asi ocenil Bastiat vzdání se moci v tom případě, že by několik kramářů mohoucích mnoho při jistém vzděláváním ústavě města P. a zahrávajících si na politickou stranu, předvolali učitelstvo ústavu a kramářili s ním takto: „Až podnes jste byli občany svobodnými, nejsouce u vykonávání práv svých politických od nikoho obmezování. Dnes chceme vyměnití služby své. Vy vzdáte se moci užívání práv svých politických a dáte se vymazati z řady mužů svobodných; my vzdáme se moci oloupiti vás o stolicе vaše učitelské.“ Dejme tomu, že by se ve sboru učitelů oněch nalézalo sket, kteří by učinili kramářům těm po vůli: bude poměr obou služeb hodnotou? Tam, kde jest násilí, nelze mluvití o oceňování, a co nelze oceňovati, toho nelze určití hodnotu.

Nade všechny předcházející vyniká náuka, kterouž podal fluočník ideí Careyových v Německu:

ε) *Emanuel Dühring*. Zní krátce takto: Všecka činnost hospodářská směřuje k úspěchu, a souhrn úspěchů hospodářských jest měrou blahobytu nebo pokroku hospodářského. Necht jsou úspěchy tyto sebe rozmanitější, přece měří se v obecném pojmu úspěchu. Celý národ může říci, že uskutečňuje v jisté době jistý úhrn úspěchů hospodářských, a jednotlivá plnění mají platnost co dily úspěchu všeobecného. Celou vyrábějící společnost, jak dalece jest výměnou spojena, můžeme považovati za jednotného původce jistého všeobecného souhrnu úspěchů neboli plnění hospodářských. Úspěchy hospodářské kruhů jednotlivých tvoří části onoho celku; a částmi částí těchto jsou jednotlivá ve výměně měřící se plnění hospodářská. Úhrn více méně zahrnujícího všeúspěchu a jednotlivé úspěchy úhrnu tohoto jsou činiteli pojmu hodnoty. Veličina úspěchu poměrného shoduje se docela s veličinou hodnoty. Všeúspěch jest veličinou všeobecnou a stejnorodou, představující částmi svými jednotlivé úspěchy absolutně i relativně.

Dühring vyniká nade všechny spisovatele jmenované tím, že nejlépe dovedl oceniti velikou důležitost nauky o hodnotách a pln

přesvědčení toho bystrým duchem odhalil mnohou jednostrannost náuk předchůdcův. Kládl váhu na subjektivnou i objektivnou stránku určování hodnoty a důraz na to, že hodnota není veličinou vztažnou. Myslím ale, že sám upadl v omyl, jehož vystřihání chválil na Carey'ovi a Bastiat'ovi, že totiž neučinil rozdílu mezi hodnotou a užitkem. Nebo je-li hodnota výsledek oceňování nebo měření úspěchu hospodářského, a jsou-li jednotlivé hodnoty podíly hodnoty hromadné, s kterouž stojí v poměru takovém, že klesající k zvýšení jejímu přispívají, myslím, že tato není leč *dostatkem* hospodářským nebo-li potřebou objektivnou, jejíž podíly neboli užitky jednotlivé nazývá Dühring hodnotami. Zdají se nasvědčovati tomu slova jeho, když praví, že chtějíce určití užitečnost pozemku, tážeme se na užitky jisté doby, ptajíce se ale po hodnotě, chceme zvědětí příjmy, jakéž dají ceny odbytých výrobků nebo užitků, a že vlastním předmětem oceňování hodnoty pozemků jest souhrn výrobků a užitků příjmy dávajících. Dle toho nebyla by hodnota leč v penězích vyjádřená užitečnost, a při určování hodnoty hledělo by se jediné k této. Jak se to má pak s druhým od Dühringa za oprávněného uznaným činitelem hodnot určování, totiž s nákladem?

III. Náuka výroby a rušby.

§. 115. Poznání hodnot vede k tvoření jich.

Poznání hodnot neostalo bez účinku na posavadní hospodaření. Poznáv hodnotu rozmanitých látek potravních snažil se hospodář nabytí jich. Poznáv hodnotu masa zvířecího, počal ho dobývatí, stal se lovcem. Nelovil ale dlouho pouhýma rukama. Zhotovil si palici, kterouž rozbíjel šelmě nejtvrďší lebku. Vztýčiv ostrou kost dravce na kyj, opatřil si kopí, uvázav tetivu na větev, zhotovil lučiště, a teplou koží skoleného dravce oděný lovil zvěř, kterouž mu nebylo lze dříve pronásledovati pro krutost zimy. Palice, kopí, lučiště, oděv byly asi první hodnoty, kterýchž ruka lidská tvořila.

Když poznal hodnotu obilí, neobmezil se prahospodář více na chování a sbírání ovoce datlovníků, kokosníků, chlebovníků a jiných stromů krmných, alebrž oddal se též vychovávání dítek vesničných. Ani tu nepracoval dlouho prací neozbrojenou. Obilí se ne-